

Anarhistička biblioteka

Anti-Copyright

Emma Goldman: biografski prikaz

Hippolyte Havel

Hippolyte Havel
Emma Goldman: biografski prikaz
1917.

Hippolyte Havel, *Emma Goldman: Biographical Sketch*, Emma Goldman, *Anarchism and Other Essays*, Mother Earth 1917 (1910).
Prevela Biljana Romić. Preuzeto iz Emma Goldman, *Anarhizam i drugi ogleđi*, DAF, Zagreb 2001.

anarhisticka-biblioteka.net

1917.

Tolstoj. Ali ona razumije i psihološke razloge koji su naveli Caserija, Vaillanta, Brescija, Berkmana ili Czolgosza da počine nasilan čin. Vojniku u društvenoj borbi čast je doći u sukob sa snagama mraka i tiranije, i Emma Goldman ponosna je što među svojim najboljim prijateljima i drugovima može nabrojati muškarce i žene koji su podnosili rane i ožiljke koje su zadobili u boju.

Kao što je rekla Voltairine de Cleyre kad je govorila o Emmi Goldman nakon njezina uhićenja 1893.: „Duh koji pokreće Emmu Goldman jedini je koji će osloboditi robove iz ropstva, tirane od tiranije – duh koji se usudi i trpi.“

Hippolyte Havel, New York, prosinac 1910.

Propagandizam nije, kako neki misle, “posao”, jer nitko neće sudjelovati u “poslu” u kojem biste mogli proizvoditi ropstvo i umrijeti na glasu kao prosjak. Motivi svake osobe koja se time bavi moraju se razlikovati od motiva koji potiču na posao, moraju biti dublji od ponosa i jači od interesa.

George Jacob Holyoake

Među važnim muškarcima i ženama javnoga života u Americi samo se nekoliko imena toliko često spominje kao ime Emme Goldman. Pa ipak, prava Emma Goldman gotovo je posve nepoznata. Tisak željan senzacija okružio je njezino ime takvim pogrešnim tumačenjima i klevetama, da je gotovo čudo da se, unatoč toj mreži objeda, istina probija i da se počinje više cijeniti ta iznimno ocrnjena idealistkinja. No mala je utjeha u činjenici da se svaki predstavnik neke nove ideje mora boriti i proći kroz slične poteškoće. Je li od ikakve koristi to da se bivši predsjednik republike u Osawatomi-eu poklonio spomenu na Johna Browna? Ili da predsjednik druge republike sudjeluje u otkrivanju spomenika podignutog u čast Pierra Proudhona i prikazuje njegov život francuskome narodu kao predložak vrijedan da ga se slijedi? Od kakve je vrijednosti sve to kad se, istodobno, *živi* Browni i Proudhoni razapinju na križ? Čast i slavu Mary Wollstonecraft ili Luise Michel nisu uzdignuli gradski oci Londona ili Pariza tako što su po njima imenovali ulice – naraštaj koji sada živi trebao bi odati priznanje *živim* Maryma Wollstonecraft i Louise Michel. Potomstvo pripisuje ljudima poput Wendela Phillipsa i Lloyd Garrisona odgovarajući dio časti u hramu ljudske emancipacije; ali dužnost je suvremenika da im odaju priznanje i poštovanje tijekom njihova života.

Put propagandista društvene pravde posut je trnjem. Snage mraka i nepravde trude se svom snagom da ne bi zraka sunca ušla u njegov tmuran život. Štoviše, čak i njegovi drugovi u borbi – dapače, odveć često njegovi najintimniji prijatelji – pokazuju vrlo malo razumijevanja za ličnost onoga koji utire put. Zavist, koja ponekad

preraste u mržnju, taština i ljubomora, priječe mu put i ispunjavaju mu srce tugom. Potrebna je nesavijetljiva volja i silan zanos da u takvim okolnostima ne izgubi svu vjeru u svoju Stvar. Zastupnik revolucionarne ideje stoji između dviju vatri: s jedne ga strane, progone postojeće snage koje ga drže odgovornim za sva djela proistekla iz društvenih uvjeta; a, s druge, njegovi vlastiti sljedbenici pokazuju manjak razumijevanja za njega i često izrazito uskogrudno prosuđuju njegovo djelovanje. Tako se događa da agitator stoji posve sam usred mnoštva koje ga okružuje. Čak i njegovi najintimniji prijatelji rijetko razumiju koliko se sam i napušten osjeća. To je tragedija osobe važne u očima javnosti.

Magla kojom je ime Emme Goldman tako dugo bilo obavijeno postupno se počinje razilaziti. Njezina energija kojom je podupirala takvu nepopularnu ideju kao što je anarhizam, njezina iznimna iskrenost, njezina hrabrost i sposobnost, nailaze na sve veće razumijevanje i divljenje.

Dug koji američki intelektualni uspon duguje revolucionarnim egzilantima nikad nije bio dovoljno cijenjen. Sjeme koje su oni posijali, premda u svoje doba nisu naišli na razumijevanje, rodilo je bogatom žetvom. Uvijek su visoko držali stijeg slobode, i tako natapali društvenu vitalnost nacije. Ali samo ih je nekoliko uspjelo očuvati svoju europsku naobrazbu i kulturu dok su se istodobno asimilirali u američki život. Teško je prosječnome čovjeku pojmiti kolika je snaga, energija i kolika ustrajnost potrebna da se upije nepoznat jezik, nepoznate navike i običaje nove zemlje, a da se ne izgubi vlastitu osobnost.

Emma Goldman jedna je od njih nekoliko koji su postali važan čimbenik u društvenom i intelektualnom ozračju Amerike a da su uspjeli sačuvati svoju individualnost. Život koji ona vodi šarolik je, pun promjena i raznolik. Uspela se do najviših vrhunaca, ali i okusila i gorki talog života.

¹ Danas Kaunas, op. prev.

elokvencijom, energijom i briljantnim umom, ona oblikuje umove i srca tisuća svojih slušalaca.

Duboka sućut i suosjetljivost za ljude koji trpe te nepopustljiva iskrenost prema sebi, glavne su osobine Emme Goldman. Ni jedna osoba neće, bilo prijatelj ili neprijatelj, sebi dopustiti da nadzire njezin rad ili joj diktira način života. Ona će prije nestati nego žrtvovati svoja uvjerenja, ili pravo na vlast nad svojom dušom i svojim tijelom. Uglednici su joj još i mogli oprostiti što je širila teoriju anarhizma; ali Emma Goldman nije samo propovijedala novu filozofiju; ona ju je uporno i živjela – a to je najveći, neoprostiv zločin. Da je, poput mnogih radikala, smatrala svoj ideal pukim intelektualnim ukrasom; da je učinila ustupak postojećem društvu i ušla u kompromis sa starim predrasudama – tada bi joj oprostili i najradikalnija stajališta. Ali to, da je svoj radikalizam shvatila ozbiljno; to da je on prožeo njezinu krv i bit do mjere da nije samo širila svoja uvjerenja nego ih je i prakticirala – to je šokiralo čak i radikalnu gđu. Grundy. Emma Goldman živi svoj život; ona se druži s pukom – unatoč zgražanju farizeja i Saduceja.

Nije puka slučajnost da su tako različiti pisci poput Pietra Gorija i Williama Mariona Reedyja na sličan način prikazali Emmu Goldman. U svojem tekstu u *La Question Sociale* (Društveno pitanje), Pietro Gori naziva je “moralnom snagom, ženom koja je vizijom proročice, prorekla dolazak novog kraljevstva za potlačene; ženom, koja je, logikom i iznimnom iskrenošću, analizirala bolesti društva, i portretirala, umjetničkim potezom, nadolazeću zoru čovječanstva, koja će se temeljiti na jednakosti, bratstvu i slobodi”.

William Reedy vidi u Emmi Goldman “kćer sna, njezina evanđeoska vizija vizija je svakog istinski velikodušnoga muškarca i žene koji je ikad živio”.

Kukavice koje se boje posljedica svojih čina izmislile su riječ filozofski anarhizam. Emma Goldman odveć je iskrena, odveć prkosna da bi potražila sigurnost iza takvih bezvrijednih izlika. Ona je anarhist, čist i jednostavan anarhist. Ona predstavlja ideju anarhizma kako su je zamislili Josiah Warren, Proudhon, Bakunjin, Kropotkin,

je turneja zahvaćala novo područje, uključujući i mjesta gdje za anarhizam nisu prije čuli. Ali najveći je uspjeh njezinih neumornih napora nevjerojatan porast prodaje anarhističke literature, čiji je propagandistički učinak neprocjenjiv. Tijekom jedne od tih turneja dogodio se važan incident, koji izričito pokazuje nadahnjujući potencijal anarhističke ideje. U San Franciscu, godine 1908., predavanje Emme Goldman privuklo je vojnika Sjedinjenih Američkih Država, Williama Buwaldu. Zbog toga što se usudio prisutvovati anarhističkom skupu, vojni sud slobodne Republike osudio je Buwaldu na godinu dana zatvora. Zahvaljujući snazi nove filozofije da se obnavlja, vlada je izgubila vojnika, ali je borba za slobodu pridobila čovjeka.

Važnost propagandistice Emme Goldman nužno je bila trn u oku reakcije. Na nju su gledali kao na opasnost kontinuiranoj autoritarnoj uzurpaciji. Nije čudo da je neprijatelj pribjegao svim sredstvima da bi je onemogućio. Sustavno gušenje njezinih aktivnosti organizirala je prije godinu dana državna ujedinjena policija. Ali poput svih prijašnjih pokušaja, nije uspjela. Energični prosvjedi američkih intelektualaca uspjeli su spriječiti podlu zavjeru protiv slobode govora. Drugi pokušaj da onemoguće Emmu Goldman provele su Federalne vlasti u Washingtonu. Da bi joj oduzela pravo građanstva, vlada je opozvala pravo državljanstva njezinu suprugu, za kojega se bila vjenčala u osamnaestoj godini i čije se boravište, ako je bio živ, nije moglo utvrditi u posljednjih dva desetljeća. Velika vlada slavni Sjedinjenih Država nije oklijevala ponizno se prikloniti najprezrenijim metodama da bi ostvarila cilj. Ali, budući da joj njezino državljanstvo nikad nije bilo od koristi, Emma Goldman je mogla i taj gubitak podnijeti laka srca.

Ima osobnosti koje posjeduju takvu snažnu individualnost da upravo njezinom snagom najviše utječu na najbolje predstavnike svojega vremena. Mihail Bakunjin takva je osobnost. No, za njega Richard Wagner nikad nije napisao *Die Kunst und die Revolution* (Umjetnost i revolucija). Emma Goldman slična je osobnost. Ona je snažan čimbenik u društveno-političkom životu Amerike. Svojom

Emma Goldaan je rođena 27. siječnja godine 1869. u židovskih roditelja u ruskom selu Kovnu.¹ Sasvim sigurno ti roditelji nisu ni sanjali kakav će jedinstven položaj jednoga dana zauzimati njihovo dijete. Poput svih konzervativnih roditelja i oni su bili posve uvjereni da će se njihova kći udati za uglednoga građanina, izroditi mu djecu i potkraj svojega života biti okružena gomilom unučadi, da će biti dobra i religiozna žena. Kao i većina roditelja ni oni nisu niti slutili kakav će čudan, strastven duh obuzeti dušu njihova djeteta i ponijeti ga u visine koje razdvajaju generacije u vječnoj borbi. Živjeli su u zemlji u kojoj je i u doba kad je antagonizam roditelja i potomstva bio osuđen dosegnuti svoj najoštrij izraz, nepomirljivo neprijateljstvo. U toj silovitoj borbi očeva i sinova – a posebice roditelja i kćeri – nije bilo kompromisa, popustljivosti, primirja. Duh slobode, napretka – idealizam koji nije imao obzira i nije priznavao prepreke – odvodio je mladi naraštaj iz njihovih roditeljskih kuća i daleko od srca doma. Baš kao što je taj isti duh nekoć odveo iz doma revolucionarnog roditelja nezadovoljstva, Isusa, i otuđio ga od njegove domaće tradicije.

Koju je ulogu židovska rasa – unatoč svim antisemitskim objedama rase transcendentalnog idealizma – odigrala u borbi staroga i novoga vjerojatno se nikad neće posve nepristrano i jasno cijeniti. Tek sada počinjemo spoznavati silan dug koji dugujemo židovskim idealistima na području znanosti, umjetnosti i književnosti. Ali i dalje se vrlo malo zna o važnoj ulozi sinova i kćeri Izraela koju su odigrali u revolucionarnom pokretu i, posebice, u pokretu suvremenoga doba.

Prve je godine svojega djetinjstva Emma Goldman provela u malom, idiličnom mjestu njemačko-ruske gubernije Kurland kojom je ime vlade upravljao u njezin otac. U to je vrijeme Kurland bio posve njemački; čak se i ruska birokracija baltičkih zemalja regrutirala uglavnom iz njemačkog *Junkera*. Njemačke bajke i pripovijetke, prepune čudesnih djela junačkih kurlandskih vitezova, isplele su svoju čaroliju nad mladenačkim umom. Ali prelijepa je idila bila kratkoga vijeka. Uskoro su se nad dušu djeteta koje raste nadvile

tamne sjene života. Već u njezinoj najranijoj mladosti u srcu Emme Goldman posijano je sjeme pobune i neumoljiva mržnja prema tlačenju. Zarana je naučila što su ljepote Države: vidjela je kako kršćanski *činovnici* muče njezina oca i dvostruko ga progone, kao sitnog službenika i omraženog Židova. Okrutnost prisilne zapljene uvijek će joj biti pred očima: vidjela je kako mlade muškarce, često jedine hranitelje velike obitelji, okrutno odvlače u barake da vode bijedan život vojnika. Slušala je plač siromašnih seljanki i bila svjedokom besramnih prizora potkupljivosti službenika čime su se bogati spašavali od unovačenja na račun siromašnih. U bijes bi je natjerao strašan odnos prema sluškinjama: zlostavljali su ih i izrabljivali njihovi *barinje*, podlijegale bi nježnoj samilosti pukovnijskih časnika koji su ih smatrali svojim prirodnim spolnim plijenom. Te bi djevojke, koje bi zatrudnjele s cijenjenom gospodom a njihove bi ih vlasnice otpustile, često našle utočište u domu Goldmanovih. A mala bi djevojčica, čije bi srce lupalo od suosjećanja, ukrala kovanice iz roditeljske ladice da bi ih potajice ugurala u ruke nesretnih žena. Tako je najupečatljivija značajka Emme Goldman, njezino suosjećanje sa slabijima, bila očita već u tim prvim godinama.

Sa sedam godina Emmu su njezini roditelji poslali baki u Königsberg, grad Immanuela Kanta, u istočnoj Pruskoj. Osim kratkih prekida, ondje je ostala do svojega trinaestog rođendana. Prve godine provedene u tom okružju nisu joj ostale u najboljem sjećanju. Baka je bila vrlo srdačna, ali su brojne tete u tom domaćinstvu bile više zaokupljene praktičnim duhom, nego li čistim umom, a kategorični imperativ primjenjivao se odveć često. Stanje se promijenilo kad su se njezini roditelji preselili u Königsberg i malu Emmu spasili njezine uloge Pepeljuge. Sada je redovito polazila javnu školu i uživala u privatnoj poduci, uobičajenoj za život srednje klase; satovi francuskoga jezika i glazbe bili su važan dio nastavnoga plana. Buduća interpretatorica Ibsena i Shawa bila je tada mala njemačka Marica, posve udomaćena u njemačkom ozračju. Posebnu je naklonost u književnosti osjećala za Marlittove sentimentalne romance; silno se divila dobroj kraljici Louisi prema kojoj se zločesti Napoleon po-

Pogrešno se smatra da organizacija ne potiče pojedinačnu slobodu; da ona, naprotiv znači propast individualnosti. U stvarnosti, pak, istinska je uloga organizacije pomoći razvoju i uspon ličnosti.

Baš kao što životinjske stanice, međusobnom suradnjom, izražavaju svoje latentne snage u tvorbi cjelokupnog organizma, tako pojedinac, suradnjom s drugim pojedincima, ostvaruje svoj najviši oblik razvoja.

Organizacija, u pravom smislu, ne može biti ishod spoja pukih beznačajnika. Ona mora biti sastavljena od samosvjesnih, razboritih pojedinaca. Doista, potpunost mogućnosti i aktivnosti neke organizacije predstavlja se izrazom individualnih energija.

Iz toga logično slijedi da što je veći broj snažnih, samosvjesnih ličnosti u nekoj organizaciji, to je manja opasnost od stagnacije i intenziviji je njezin živi element.

Anarhizam pretpostavlja mogućnost organizacije bez discipline, straha ili kazne, i bez pritiska siromaštva: nov društveni organizam koji će prekinuti strašnu borbu za egzistenciju – okrutnu borbu koja potkopava najbolje osobine u čovjeku i stalno produbljuje društveni ponor. Ukratko, anarhizam teži društvenoj organizaciji koja će uspostaviti dobrobit za sve.

Zametak takve organizacije može se naći u onom obliku sindikalnog pokreta koji je prekinuo s centralizacijom, birokracijom i disciplinom i koji favorizira neovisnu i izravnu akciju svojih članova.”

Znatan napredak anarhističkih ideja u Americi može se najbolje procijeniti zavidnim uspjehom triju dugačkih predavačkih turneja Emme Goldman nakon kongresa u Amsterdamu 1907. Svaka

Država se općenito smatra najvišim oblikom organizacije. No je li to u zbilji prava organizacija? Nije li to prije arbitrarna institucija, lukavo nametnuta masama?

Industrija se također naziva organizacijom; ali ništa nije dalje od istine. Industrija je beskrajna pljačka – bogati u beskraj pljačkaju siromašne.

Od nas se traži da vjerujemo da je vojska organizacija, ali ako je pobliže istražimo, vidjet ćemo da nije ništa drugo do okrutno sredstvo slijepe sile.

Javna škola! Koledži i druge učene ustanove, nisu li one model organizacije, koji nudi narodu priliku da uči? Daleko od toga. Škola je, više nego ijedna druga institucija, prava kasarna, u kojoj se ljudski um drila i kojim se manipulira kako bi se podvrgavao raznim društvenim i moralnim sablastima i tako prilagodio našem sustavu eksploatacije i tlačenja.

Organizacija je, kako je *mi* razumijemo, posve različita stvar. Ona se zasniva, u prvom redu, na slobodi. Ona je prirodno i dobrovoljno okupljanje energija kako bi se očuvali rezultati koji su na korist čovječanstvu.

Sklad organskoga rasta proizvodi raznolikost boje i oblika, potpunu cjelinu kojoj se divimo u cvijetu. Analogno tome, organizirana će aktivnost slobodnih ljudskih bića, prožetih duhom solidarnosti, rezultirati savršenstvom društvenoga sklada, koji nazivamo anarhizmom. Zapravo, anarhizam sam tvori neautoritarnu organizaciju zajedničkih interesa, budući da dokida postojeći antagonizam pojedinaca i klasa.

U trenutačnim okolnostima antagonizam ekonomskih i socijalnih interesa rezultira nemilosrdnim ratom društvenih skupina, i stvara nepremostive prepreke na putu kooperativnoga općeg dobra.

nio bez imalo viteške časti. Kako bi se dalje razvijala da je ostala u tom miljeu? Sudbina je – ili ekonomska nužda? – učinila drugačije. Njezini su roditelji odlučili nastaniti se u Petrogradu, glavnom gradu svemoćnoga cara, i tu početi posao. Upravo se tu dogodila velika promjena u životu mlade sanjalice.

Ta je godina 1882., kad je Emma Goldman, tada trinaestgodišnjakinja, stigla u Petrograd, obilovala događajima. Borba aristokracije i ruskih intelektualaca na život ili smrt pomela je zemlju. Aleksandar II podlegao je prošle godine. Sofija Pjerovska, Željabov, Grinjevicki, Risakov, Kibalčić, Mihailov, junački provoditelji smrtne kazne nad tiraninom, ušli su u valhalu besmrtnosti. Jesika Helfman, jedina od ubojica kralja čiji je život vlada nevoljko poštedjela zbog trudnoće, slijedila je neizbrojive ruske mučenike u Sibir. Bilo je to najjunačkije razdoblje u velikoj borbi za oslobođenje, bitki za slobodu kakvu svijet još nije vidio. Imena su mučenika nihilista bila na svim usnama, i tisuće su bile voljne pune zanosa slijediti njihov primjer. Cijelu rusku *inteligenciju* prozeo je *ilegalni* duh: revolucionarni su osjećaji prodrli u svaki dom, od gospodske kuće do kolibe, ispunjavajući vojsku, činovnike, tvorničke radnike i seljake. Taj je ugođaj obuzeo i same kazamate kraljevske palače. Nove su ideje pupale među mladima. Zaboravili su na razliku među spolovima. Rame uz rame borili su se muškarci i žene. Ruska žena! Tko će ikada odati priznanje njezinu junaštvu i samožrtvovanju, njezinoj odanosti i predanosti, ili ih barem odgovarajuće prikazati? Svetom je zove Turgenjev u svojoj velikoj pjesmi u prozi *Na pragu*.

Bilo je neizbježno da taj vir povuče i mladu zanesenjakinju iz Königsberga. Ostati izvan kruga slobodnih ideja značilo bi vegetirati, umrijeti. U mladosti se ne dvoji. Mladi zanesenjaci nisu bili tada – a nisu na sreću ni sada – rijetka pojava u Rusiji. Studij ruskoga jezika ubrzo je doveo mladu Emmu Goldman u dodir s revolucionarnim studentima i novim idejama. Mjesto Marlitta zauzeli su Njekrasov i Černiševski. Nekdanja obožavateljica dobre kraljice Louise postala je oduševljena zanesenjakinja slobode, odlučivši, poput tisuća drugih, svoj život posvetiti oslobođenju čovjeka.

U obitelji Goldman došlo je do sukoba generacija. Roditelji nisu mogli razumjeti kako se njihova kći mogla zanimati za nove ideje, kad su ih oni sami smatrali fantastičnim utopijama. Nastojali su odgovoriti mladu djevojku od tih himera što je rezultiralo svakodnevnim raspravama koje su paralele dušu. Samo je u jednom članu obitelji mlada idealistkinja naišla na razumijevanje – u svojoj starijoj sestri, Heleni, s kojom je kasnije emigrirala u Ameriku i čiju ljubav i sućut nikad nije izgubila. Čak i u najmračnijim satima kasnijeg progona Emma Goldman uvijek je nalazila utočište u domu svoje odane sestre.

Na kraju je Emma Goldman odlučila postati neovisna. Vidjela je kako stotine muškaraca i žena žrtvuju svoju sjajnu karijeru kako bi išli *v narod*, među narod. Ona je slijedila njihov primjer. Postala je tvornička radnica; isprava je šivala steznike, a kasnije rukavice. Imala je sedamnaest godina i bila ponosna da sama zarađuje za život. Da je ostala u Rusiji, vjerojatno bi prije ili kasnije završila poput tisuće drugih zakopanih pod sibirskim snijegom. Ali za nju počinje novo poglavlje u životu. Sestra Helena odlučila je emigrirati u Ameriku, gdje se njihova treća sestra već skrasila. Emma nagovara Helenu da je povede sa sobom i one odlaze u Ameriku zajedno, ispunjene radosnom nadom u veliku, slobodnu zemlju, slavnu republiku.

Amerika! Kakva magična riječ. Čežnja porobljenih, obećana zemlja potlačenih, cilj onih koji teže napretku. Tu su se ljudski ideali ispunili: nema cara, nema Kozaka, nema *činovnika*. Republika! Slavni sinonim jednakosti, slobode, bratstva.

Tako su razmišljale dvije djevojke dok su putovale godine 1886. iz New Yorka u Rochester. Uskoro ih je, odveć brzo, čekalo razočaranje. Idealna predodžba o Americi narušila se već u Castle Gardenu i uskoro raspukla poput mjehurića od sapuna. Tu je Emma Goldman bila svjedokom stvari koje su je podsjetile na strašne prizore iz njezina djetinjstva u Kurlandiji. Okrutnost i poniženje kojima su budući građani velike republike bili podvrgnuti na brodu, ponovili su službenici demokracije na još okrutniji i gori način u

američkoga naroda prema borbi za slobodu i kako bi skupili pomoć za njezin nastavak i potporu. Uspjeh tih napora djelomice duguje trudu, govorničkoj darovitosti i talentu za organizaciju Emme Goldman. Ta joj je prilika omogućila da dâ svoj prilog borbi za slobodu u njezinoj domovini. Nije općenito poznato da su anarhisti uglavnom posredovali u osiguravanju uspjeha, moralnog i financijskog, većine radikalnih pothvata. Anarhist je ravnodušan prema priznanjima; njegov su interes samo potrebe cilja za koji se bori i upravo njima on posvećuje svoju energiju i svoje sposobnosti. Ipak možemo spomenuti da su mnogi, inače skromni ljudi, premda uvijek gorljivi u anarhističkoj potpori i suradnji, bili skloni monopolizirati sve zasluge za učinjeni posao. Tijekom posljednjih nekoliko desetljeća uglavnom su anarhisti organizirali sve velike revolucionarne napore i pomogali u svakoj borbi za slobodu. Ali zbog straha da će šokirati uglednu svjetinu, koja je gledala na anarhiste kao na Sotonine apostole, a i zbog njihova društvenoga položaja u građanskome društvu, navodni radikali zanemaruju aktivnost anarhista.

Godine 1907. Emma Goldman sudjelovala je kao delegat na drugom anarhističkom kongresu u Amsterdamu. Bila je aktivna na svim njegovim sjednicama i poduprla je organizaciju anarhističke *Internacionale*. Zajedno s drugim američkim delegatom, Maxom Baginskim, iznijela je na kongresu iscrpan izvještaj o stanju u Americi, završivši sljedećim karakterističnim opažanjima:

“Optužba da je anarhizam prije destruktivan, nego konstruktivan, i da je zato, anarhizam suprotstavljen organizaciji, jedna je od mnogih laži koje šire naši protivnici. Oni brkaju naše trenutačne društvene institucije s organizacijom; i ne uspijevaju razumjeti kako se možemo opirati prvima, a istodobno biti skloni posljednjemu. Jer ipak je činjenica da te dvije stvari nisu identične.

tvena iskustva. Gospodin Orlenev znao je samo ruski jezik, te je “gđica Smith” morala biti njegova prevoditeljica pri mnogim otmjenim susretima. Većina aristokratkinja iz Pete avenije nije ni slutila da je ljubazna posrednica koja tako zanimljivo govori o filozofiji, drami i književnosti tijekom njihova čaja u pet sati poslijepodne “zloglasna” Emma Goldman. Ako jednoga dana bude pisala svoj životopis, bez dvojbe će moći zapisati mnogo zanimljivih anegdota o tim iskustvima.⁵

Anarhistički tjednik *Free Society*, koji je tiskala obitelj Isaak, morao je obustaviti svoje izlaženje što je bila posljedica širom zemlje raširenog bijesa nakon smrti McKinleya. Da bi ispunila prazninu, Emma Goldman je, u suradnji s Maxom Baginskim i drugim drugovima, odlučila tiskati mjesečnik posvećen širenju anarhističkih ideja u životu i u književnosti. Prvi broj časopisa *Mother Earth* (Majčica zemlja) pojavio se u ožujku mjesecu godina 1906., a početne su troškove djelomice podmirili Orlenev, gđa. Nazimova i njihova kazališna skupina koji su se odrekli novca od karata u ime toga anarhističkog časopisa. Uz strašne poteškoće i prepreke neumorna propagandistica uspjela je od 1906. kontinuirano izdavati časopis *Mother Earth* – što je postignuće bez premca u analima radikalnih publikacija.

U svibnju 1906. Alexander Berkman je napokon napustio pakao Pennsylvanije, gdje je proveo najboljih četrnaest godina svojega života. Nitko nije vjerovao da će preživjeti. Njegovo je oslobođenje završilo četrnaestogodišnju noćnu moru Emme Goldman, i njime je važno poglavlje u njezinoj karijeri završilo.

Nigdje nije rođenje ruske revolucije toliko doživjelo životan i aktivan odgovor kao među Rusima koji su živjeli u Americi. Junaci revolucionarnoga pokreta u Rusiji, Čajkovski, gđa. Breškovskaja, Geršuni i drugi, posjetili su ove obale kako bi pobudili simpatije

⁵ Godine 1931. Emma Goldman objavila je svoju autobiografiju *Living my Life* u dva sveska. Godine 1988. ponovno je tiskana ta biografija s predgovorom Sheile Rowbotham. – Prev.

Castle Gardenu. I kakvo je gorko razočaranje uslijedilo kad se mlada idealistkinja počela upoznavati s uvjetima života u novoj zemlji! Umjesto jednoga cara, bila ih je sva sila; Kozake su zamijenili policajci s teškim pendrekom, a umjesto ruskih *činovnika* bio je tu još neljudskiji tvronički gonič robova.

Emma Goldman uskoro je dobila posao u tekstilnoj tvornici Garson Co. Plaće su iznosile dva i pol dolara na tjedan. U to doba u tvornicama nije bilo pogonskih strojeva, pa su sirote krojačice morale okretati kotače nogama, od ranoga jutra do kasno u noć. Bio je to strašno iscrpljujući posao, bez tračka svjetla, a cjelodnevno mučenje prolazilo je u potpunoj tišini – ruski običaj prijateljskoga razgovora tijekom posla nije bio dopušten u slobodnoj zemlji. Ali izrabljivanje djevojaka nije bilo samo ekonomske naravi; na jadne su najamnice njihovi predradnici i šefovi gledali i kao na seksualnu robu. Ako bi djevojka odbila udvaranje svojih nadređenih, ubrzo bi se našla na ulici kao nepoželjan element u tvornici. Jer nikad nije manjkalo dobrovoljnih žrtava: ponuda je nadmašivala potražnju.

Strašne je uvjete još nepodnošljivijima činio smjeran život u malom američkom mjestu. Puritanski duh priječio je i najmanje očitovanje užitka; ubojito mrtvilo zamračilo je dušu; nije bilo intelektualnoga nadahnuća, nije bila moguća razmjena misli među srodnim duhovima. Emma Goldman gotovo se ugušila u tom ozračju. Ona je, više od sviju, čeznula za idealnim okruženjem, za prijateljstvom i razumijevanjem, za drugarstvom srodnih umova. Mentalno je i dalje živjela u Rusiji. Budući da nije poznavala ni jezik ni život nove zemlje, više je prebivala u prošlosti nego u sadašnjosti. Upravo je u to doba upoznala mladića koji je govorio ruski. S velikim je užitkom njegovala to poznanstvo. Napokon osoba s kojom je mogla razgovarati, osoba koja joj može pomoći da premosti mrtvilo uskogrudne egzistencije. Prijateljstvo je postupno sazrijevalo i završilo brakom.

I Emma Goldaman je morala proći nesretnom bračnom stazom; i ona je morala izvući pouku iz gorkoga iskustva da zakonske odredbe propisuju ovisnost i samopovlačenje, posebice za ženu. Brak je

nije oslobodio puritanske pustoši američkoga života; dapače, otežao je život gubitkom vlasništva nad sobom. Značaj dvoje mladih ljudi silno se razlikovao. Uskoro su se razišli i Emma Goldman je otišla u New Haven, u Connecticutu. Ondje je našla posao u tvornici, a njezin je suprug nestao iz njezina obzora. Dva desetljeća kasnije neočekivano će je na njega podsjetiti federalne vlasti.

Revolucionari koji su bili aktivni u ruskom pokretu osamdesetih godina, vrlo malo su znali o socijalnim idejama koje su tada uzburkale zapadnu Europu i Ameriku. Sva se njihova aktivnost svodila na naobrazbu ljudi, a njihov je krajnji cilj bio srušiti samovlađe. Socijalizam i anarhizam bili su nazivi za koje su rijetko čak i po imenu znali. Ni Emma Goldman nije bila upoznata sa značenjem tih ideala.

Ona je došla u Ameriku, kao i prije četiri godine u Rusiju, u doba velikih društvenih i političkih nemira. Radnici su se bunili protiv strašnih radnih uvjeta; pokret za osmosatnim radnim danom Vitezova rada bio je na svojem vrhuncu, a zemljom je odjekivao zveket krvavih sukoba štrajkaša i policije. Borba je kulminirala velikim štrajkom protiv čikaške Harvester Company, masakrom štrajkaša i sudbenim ubojstvom radničkih vođa, koje je uslijedilo nakon povijesne eksplozije bombe na Haymarketu. Anarhisti su prošli mučeničku provjeru krvavoga krštenja. Branitelji kapitalizma uzalud su nastojali opravdati ubojstvo Parsonsa, Spiesa, Lingga, Fischera i Engela. Nakon objave razloga guvernera Altgelda za oslobođenje trojice utamničanih anarhista s Haymarketa, nema dvojbe da je u Chicagu počinjeno 1887. peterostruko legalno ubojstvo.

Malo ih je shvatilo značenje čikaških mučenika, a najmanje vladajuća klasa. Mislili su da će uništenjem radničkih vođa zatrti plimu nadahnjujuće ideje. Nisu shvatili da iz krvi mučenika raste novo sjeme i da će zastrašujuća nepravda pridobiti nove preobraćenike za svoj cilj.

Dvije su se najvažnije predstavnice anarhističke ideje u Americi, Voltairine de Cleyre i Emma Goldman – jedna rođena Amerikanka, druga Ruskinja – preobratile, poput mnogih drugih, na ideju anar-

sku okrutnost. Potištenost duše bila je mnogo gora. Svladali su je glupost, nedostatak razumijevanja i opakost koji su obilježili događaje tih strašnih dana. Nerazumijevanje većine njezinih vlastitih drugova za Czolgosza gotovo ju je dovelo do očaja. Dirnuta do dna duše, objavila je članak o Czolgoszu u kojemu je pokušala objasniti njegov čin s obzirom na njegove društvene i individualne aspekte. Ponovno joj je, kao i nakon Berkmanova čina, bilo teško pronaći stan; poput prave divlje zvjeri potucala se od mjesta do mjesta. Taj strašni progon i posebice, stajalište njezinih drugova, onemogućili su joj da nastavi s propagandom. Prvo je trebalo zacijeliti bol tijela i duše. Tijekom razdoblja od 1901. do 1903. nije izlazila za govornicu. Kao “gđica. Smith” vodila je miran život, radila svoj posao i posvetila svoje slobodno vrijeme proučavanju književnosti, posebice moderne drame, koju je smatrala jednim od najvećih širitelja radikalnih ideja i prosvijećenih osjećaja.

Jednu je stvar progon Emme Goldman ipak uspio ostvariti. Njezino je ime izlazilo u javnost mnogo češće i istaknutije nego ikad prije, a zlonamjerno je mučenje najoklevatanije agitatorice u mnogim krugovima potaknulo snažnu sućut. Osobe iz različitih područja života zainteresirale su se za njezinu borbu i njezine ideje. Polako su je počeli počeli bolje razumijevati i poštovati.

Dolazak engleskoga anarhista Johna Turnera u Ameriku, potaknulo je Emmu Goldman da prekine svoju povučenuost. Ponovno se bacila u javne aktivnosti – organizirala je snažan pokret za obranu Turnera, kojega su imigracijske vlasti osudile na deportaciju zbog zakona koji je zabranjivao anarhistima ulaz u zemlju, a izglasan je nakon smrti McKinleya.

Kad su Pavel Orlenev i gđa. Nazimova došli u New York da upoznaju američku publiku s ruskom dramskom umjetnosti, taj je pothvat vodila Emma Goldman. Velikom strpljivošću i upornošću uspjela je skupiti nužan novac da predstavi ruske umjetnike kazališnim poklonicima New Yorka i Chicaga. Premda financijski nije uspio, taj se pothvat pokazao velikom umjetničkom vrijednosti. Kao menadžerka ruskoga kazališta Emma Goldman doživjela je jedins-

je večeri, medicinska sestra, ušla u sobu pacijentkinje i iznenada nalletjela na muškog posjetitelja, okrutnoga izgleda. Muškarac je bio nitko drugi do gospodin Jacobs, detektiv koji je prije sedam godina doveo zatvorenicu Emmu Goldman iz Philadelphije i pokušao je, putem do New Yorka, nagovoriti da izda svoj cilj. Teško je opisati izraz zbunjenosti na licu muškarca kad se tako neočekivano suočio s Emmom Goldman, njegovateljicom njegove odabranice. Okrutnik se iznenada preobratio u gospodina, ispričao se zbog svojeg besramnoga ponašanja pri prijašnjem susretu. Jacobs je bio "zaštitnik" gđe. Stander i posrednik između njezine javne kuće i policije. Nekoliko godina poslije, kao jedan od detektiva okružnoga tužioca Jeromea, počinio je krivokletstvo, osudili su ga i poslali u zatvor Sing Sing na godinu dana. Danas vjerojatno radi u nekoj privatnoj detektivskoj agenciji, poželjan stup uglednoga društva.

Godine 1901. Petar Kropotkin pozvan je na Lowell Institute u Massachusetts da održi nekoliko predavanja o ruskoj književnosti. Bila je to njegova druga američka turneja i posve prirodno drugovi su silno htjeli iskoristiti njegovu prisutnost u korist pokreta. Emma Goldman pisala je Kropotkinu i uspjela mu ugovoriti niz predavanja. Svoju je energiju posvetila i za organizaciju turneja drugih poznatih anarhista, posebice Charlesa W. Mowbraya i Johna Turnera. Uvijek je sudjelovala u svim aktivnostima pokreta, uvijek spremna posvetiti svoje vrijeme, svoju sposobnost i energiju cilju za koji se zalagala.

Predsjednika McKinleyja ubio je 6. rujna 1901. Leon Czolgosz u Buffalu. Istog trena počeo je besprimjeren progon Emme Goldman kao najpoznatije anarhistkinje u zemlji. Premda nije bilo osnove za optužbu, nju su, zajedno s drugim važnim anarhistima, zatvorili u Chicagu, i držali je u zatočenštvu nekoliko tjedana te podvrgnuli najokrutnijim unakrsnim ispitivanjima. Nikad prije u povijesti zemlje nije bilo takve strašne potjere za nekom osobom iz javnoga života. Ali napori su se policije i tiska da povežu Emmu Goldman s Czolgoszom pokazali besplodni. Ipak, ta ju je epizoda duboko povrijedila. Mogla je podnijeti tjelesnu patnju, ponižavanje i policij-

hizma nakon tog legalnog ubojstva. Dvije žene koje se prije nisu međusobno poznavale i koje su bile posve različito obrazovane, povezalo je to ubojstvo u jednu ideju.

Poput mnogih radnika i radnica Amerike, i Emma Goldman je pratila čikaško suđenje s velikom tjeskobom i uzbuđenjem. I ona nije mogla vjerovati da će vođe proletera ubiti 11. studenoga 1887. Mislila je drugačije. Shvatila je da se od vladajuće klase ne može očekivati ni trunka milosti, da između ruskoga carizma i američke plutokracije nema razlike osim u imenu. Cijelo se njezino biće opiralo zločinu i svečano se zavjetovala da će se pridružiti redovima revolucionarnoga proletarijata i svu svoju snagu posvetiti njegovu oslobođenju od robovanja novčarima. Živim zanosom tako karakterističnim za njezinu narav, počela se upoznavati s literaturom o socijalizmu i anarhizmu. Posjećivala je javne skupove i upoznala sa socijalistički i anarhistički naklonjenim radnicima. Johanna Greie, poznata njemačka predavačica, bila je prva socijalistička govornica koju je Emma Goldman čula. U New Havenu, gdje je radila u tvornici steznika, upoznala je anarhiste koji su aktivno sudjelovali u pokretu. Tu je čitala *Freiheit* koji je izdavao Johann Most. Haymarketška tragedija potaknula je razvoj njezinih urođenih anarhističkih sklonosti; čitanje *Freiheits* učinilo ju je svjesnom anarhistkinjom. Otkrit će da je ideja anarhizma svoj najviši izraz našla u najvećim intelektualcima Amerike: teoretski u Josiji Warrenu, Stephenu Pearlu Andrews, Lysanderu Spooneru; filozofski u Emersonu, Thoreauu i Waltu Whitmanu.

Razboljevši se od pretjeranog napora u tvornici, Emma Goldman se vratila u Rochester gdje je ostala do kolovoza 1889., kad se preselila u New York, na pozornicu najvažnije faze u njezinu životu. Imala je dvadeset godina. Kad se pogleda njezina fotografija iz tih dana odmah se zapaža lice blijedo od patnje, velike samilosne oči. Njezina je kosa, kao što je uobičajeno za ruske studentice, kratko ošišana te se ističe snažno čelo.

To je junačka epoha militantnoga anarhizma. Velikom je brzi-
nom pokret rastao u svim zemljama. Unatoč najžešćim vladinim

progonima novi su se preobraćenici množili. Propaganda je bila gotovo isključivo tajnog karaktera. Represivne mjere vlade natjerale su učenike nove filozofije na konspirativne metode. Tisuće žrtava palo je u ruke vlasti i sahnulo u zatvorima. Ali ništa nije moglo zaustaviti rastući val zanosa, samožrtvovanja i odanosti cilju. Napori učitelja poput Petra Kropotkina, Louise Michel, Eliséea Reclusa i drugih nadahnuli su poklonike još većom energijom.

Neminovan je raskol sa socijalistima, koji su žrtvovali ideju slobode i prihvatili državu i politiku. Borba je oštra, frakcije nepormirljive. Nije to samo borba anarhista sa socijalistima; ona svoj odjek ima i u anarhističkim skupinama. Teoretske razlike i osobna proturječja doveli su do sukoba i ogorčenih neprijateljstava. Protusocijalistički zakoni, koje su izglasali u Njemačkoj i Austriji, otjerali su tisuće socijalista i anarhista preko mora u potrazi za utočištem u Americi. Johann Most, izgubivši svoje mjesto u Reichstagu, napokon je morao pobjeći iz svoje rodne zemlje i otići u London. Ondje se, približivši se anarhizmu, posve povukao iz Socijalističke demokratske stranke. Kasnije je, došavši u Ameriku, nastavio tiskati *Freiheit* u New Yorku i naveliko djelovao među radnicima njemačkoga podrijetla.

Kad je Emma Goldaman došla u New York godine 1889., naišla je na određenu poteškoću u povezivanju s aktivnim anarhistima. Anarhistički su se skupovi održavali gotovo svaki dan. Prvo predavanje o anarhističkoj platformi koje je ona čula bilo je predavanje dr. H. Solotarova. Od velike je važnosti za njezin budući razvoj bilo poznanstvo s Johannom Mostom, koji je na mlade imao izniman utjecaj. Njegova strastvena elokvencija, neumorna energija, i progon koji je pretrpio zbog odanosti cilju, sve to zanosilo je drugove. Upravo je u to doba ona upoznala i Alexandera Berkmana, čije je prijateljstvo odigralo važnu ulogu u cijelom njezinu životu. Njezina govornička nadarenost nije mogla dugo ostati skrivena. Oganj zanosa vodio ju je prema javnim nastupima. Nakon prijateljskog ohrabrivanja, počela je sudjelovati kao njemačka i jidiška govornica na anarhističkim skupovima. Uskoro je uslijedila kratka tura

lucionarne i anarhističke delegate. Posljednji su odlučili održavati zasebne kongrese. Prvi se kongres trebao održati 1900. u Parizu. Socijalistički odmetnik Millerand, koji je ušao u Ministarstvo unutarnjih poslova, odigrao je tu Judinu ulogu. Tako je kongres revolucionara spriječen i delegati su se razišli dva dana prije predviđenoga početka. Ali Millerand nije imao prigovor kad je riječ o kongresu socijalnih demokrata, koji je počeo uz svu reklamnu pompu.

Ipak, odmetnik nije obavio svoju zadaću. Velik broj delegata uspio je održati tajnu konferenciju u kući nekog druga izvan Pariza, na kojoj su raspravljali o teoretskim postavkama i o taktici. Emma Goldman imala je velikog udjela u tim raspravama i ondje je došla u dodir s mnogim predstavnicima anarhističkoga pokreta u Europi.

Zbog toga što je kongres bio zabranjen, delegati su se izložili opasnosti da budu protjerani iz Francuske. U tom su času također došle loše vijesti iz Amerike, u vezi s drugim neuspješnim pokušajem da oslobode Alexandera Berkmana, što je bio veliki šok za Emmu Goldman. U studenome 1900. vratila se u Ameriku da bi se posvetila poslu medicinske sestre i aktivno sudjelovala u američkoj propagandi. Između ostaloga organizirala je i goleme prosvjedne skupove protiv strašnih zločina španjolske vlade što ih je počinila nad političkim zatvorenicima u Montjuichu.

Na svojem je poslu medicinske sestre Emma Goldman imala mnogo prilika upoznati iznimno neobične i posebne osobe. Malo bi ih prepoznalo “zloglasnu anarhistkinju” u maloj plavokosoj ženi, jednostavno odjevenoj u odoru medicinske sestre. Uskoro nakon njezina povratka iz Europe upoznala se s pacijenticom po imenu gđa. Stander, ovisnicom o morfiju, koja je patila od bolnih agonija. Bila joj je potrebna posebna skrb da bi mogla nadzirati vrlo važan posao koji je vodila – zanat gđe. Warren.⁴ U Trećoj ulici, blizu Treće avenije, bila je smještena njezina privatna rezidencija, a pokraj nje, povezana odvojenim ulazom bila je njezina poslovna zgrada. Jedne

⁴ Aluzija na dramu Georga Bernarda Shawa, *Zanat gospođe Warren (Mrs. Warren's Profession)*, to jest na vođenje bordela. – Prev.

Upravo je tijekom te turneje Emma Goldman upoznala velikoga starog borca za spolne slobode, Mosesa Harmana.

Tijekom španjolsko-američkog rata duh šovinizma dosegnuo je vrhunac. Da bi obuzdala to opasno stanje i istodobno skupila novac za revolucionare na Kubi, Emma Goldman se povezala s južnoameričkim drugovima, među ostalima s Gorijem, Estevom, Palaviccinijem, Merlinom, Petruccinijem i Ferrarom. Godine 1899. uslijedila je druga neumorna agitacijska turneja koja se završila na pacifičkoj obali. Svaku su propagandnu turneju pratila ponovljena uhićenja i optužbe, premda bez krajnjih loših posljedica.

U studenome mjesecu iste godine neumorna agitatorica krenula je na drugu predavačku turneju u Englesku i Škotsku te završila svoj put prvim Internacionalnim anarhističkim kongresom u Parizu. Događalo se to u doba burskoga rata te je ponovno šovinizam bio na svojem vrhuncu, kao što je prije dvije godine orgijao tijekom španjolsko-američkoga rata. Razne su skupove, i u Engleskoj i u Škotskoj, prekidale rodoljubne bande. Emma Goldman imala je prigodu ponovno se susresti s raznim engleskim drugovima i zanimljivim osobama poput Toma Manna i sestara Rosetti, nadarenim kćerima Dantea Gabriela Rosettija, koje su tada izdavale anarhistički tjednik *Torch* (Luč). Jedna se od njezinih životnih nada ispunila: upoznala je i sprijateljila se s Petrom Kropotkinom, Erricom Malatestom, Nikolajom Čajkovskim, V. Čerkezovim i Louise Michel. Sve stari borci za ljudska prava, čija su djela oduševljavala tisuće sljedbenika diljem svijeta i čiji su život i djelo nadahnuli druge tisuće plemenitim idealizmom i samopožrtvovanjem. Bili su stari borci, premda zauvijek mladi noseći u srcu hrabrost prijašnjih dana, neslomljiva duha i puni nade u konačnu pobjedu anarhije.

Duboka se pukotina u revolucionarnome radničkom pokretu, koja je rezultat raskola *Internacionale*, nije više mogla premostiti. Dvije su društvene filozofije ljuto zaratile. Kongresi Internacionalne 1889. u Parizu, 1892. u Zürichu i 1896. u Londonu, proizveli su nepomirljive razlike. Većina socijalnih demokrata odrekla se svoje slobodarske prošlosti i postali su političari, uspjevši istisnuti revo-

agitacije koja ju je odvela sve do Clevelanda. Punom snagom i iskrenošću svoje duše bacila se u propagandu anarhističkih ideja. Počelo je vatreno razdoblje njezina života. Premda se stalno mučila u tvornicama koje izrabljuju radnike, vatrena mlada govornica istodobno je bila i vrlo aktivna kao agitatorica i sudjelovala je u raznim radničkim borbama, posebice u velikom štrajku tekstilaca godine 1889. koji su vodili profesor Garsyde i Joseph Barondess.

Godinu dana kasnije Emma Goldman delegat je na anarhističkoj konferenciji u New Yorku. Izabrana je u Izvršni odbor, ali se kasnije povukla iz njega zbog razlike u mišljenju što se tiče taktike. Ideje anarhista s njemačkog govornog područja u to doba još nisu bile posve jasne. Neki su i dalje vjerovali u parlamentarne metode, a velika je većina bila za čvrsti centralizam. Te su razlike u mišljenju u odnosu na taktiku dovele godine 1891. do raskida s Johannom Mostom. Emma Goldman, Alexander Berkman i drugi drugovi pridružili su se grupi zvanoj *Automija* u kojoj su aktivnu ulogu imali Joseph Peukert, Otto Rinke i Claus Timmermann. Oštra proturječja do kojih je došlo nakon tog raskola prekinula su se tek Mostovom smrću godine 1906.

Veliki su izvor nadahnuća za Emmu Goldman bili ruski revolucionari združeni u grupi *Znamja*. Članovi su te grupe bili Goldenberg, Solotarov, Zamjetkin, Miller, Cahan, pjesnik Edelstadt, Ivan von Schewitsch, muž Helene von Racowitza i urednik *Volkszeitung* te mnogi drugi ruski egzilanti, od kojih su neki još živi. Upravo u to doba Emma Goldman je srela Roberta Reitzela, njemačko-američkog Heinea, koji je silno utjecao na njezin razvoj. Preko njega upoznala se s najboljim piscima suvremene književnosti i prijateljstvo koje je tada počelo trajalo je sve do Reitzelove smrti godine 1898.

Američki radnički pokret nije bio ugušen masakrom u Chicagu; ubojstvo anarhista nije uspjelo donijeti mir kapitalistima gladnima dobiti. Nastavila se borba za osmosatni radni dan. Godine 1892. buknuo je veliki štrajk u Pittsburgu. Borba u Homesteadu, poraz pinkertonovaca, pojava milicija, gušenje štrajkova i potpuna po-

bjeda reakcije stvar su razmjerno nedavne povijesti. Duboko uzrujan strašnim događajima na poprištu rada, Alexander Berkman je odlučio žrtvovati svoj život za opći cilj i tako dati američkim plaćenim robovima lekciju aktivne anarhističke solidarnosti s radnicima. Njegov napad na Fricka,² pitsburškoga Gesslera,³ nije uspio i dvadesetjednogodišnji mladić bio je osuđen na krajnju bijedu zatvorske kazne od dvadeset i dvije godine. Buržoazija koja je desetljećima uzvisivala i veličala tiranocid, sada je bila ispunjena strašnim bijesom. Kapitalistički je tisak organizirao sustavnu kampanju klevete i pogrešnog predstavljanja anarhista. Policija je svim snagama pokušala uključiti Emmu Goldman u čin Alexandera Berkmana. Trebalo je agitatoricu koje se boje utišati svim sredstvima. Samo je zato što je bila u New Yorku izbjegla pandžama vlasti. To ju je također spasilo, devet godina poslije, tijekom McKinleyeva incidenta. Gotovo je nevjerojatno kojom su količinom gluposti, niskosti i podlosti novinari toga doba nastojali zatrti anarhiste. Čovjek mora pomno istražiti novinsku dokumentaciju da bi shvatio koliko je golem bila optužba i kleveta. Bilo bi teško prikazati duševnu agoniju kroz koju je Emma Goldman prolazila tih dana. Anarhist je morao priličnom smirenošću podnositi progon kapitalističkoga tiska; ali napadi iz vlastitih redova bili su bolniji i nepodnošljiviji. Berkmanov su čin oštro kritizirali Most i neki drugi njegovi sljedbenici među njemačkim i židovskim anarhistima. Uslijedile su oštre optužbe i okrivljavanja na javnim skupovima i privatnim okupljanjima. Emmu Goldman progonili su sa svih strana, i zato što je podržavala Berkmana i njegov čin, i zbog njezine revolucionarne aktivnosti, to-

² Henry C. Frick, predstavnik i poslovni partner Andrewa Carnegiea, krupnoga kapitalista, iznimno je revoltirao radnike svojim provokativnim izjavama (da bi prije ubio svakoga štrajkača nego udovoljio ma i jednom njihovu zahtjevu). – Prev.

³ Gessler, habsburški namjesnik koji je zbog neposlušna primorao Wilhelma Tella da strijelom gađa jabuku na glavi svojega sina. Tell je jabuku pogodio, ali je poslije toga ubio Gesslera i time dao signal za ustanak Švicaraca protiv habsburške vlasti. – Prev.

Godine 1894. borba anarhista u Francuskoj dosegla je svoj vrhunac. Na bijeli teror republikanskih skorojevića odgovorili su crvenim terorom naši francuski drugovi. Grozničavim su nemirom anarhisti diljem svijeta slijedili tu društvenu borbu. Propaganda djelom našla je svoj uzvratni odjek u gotovo svim zemljama. Kako bi se bolje upoznala sa stanjem u starome svijetu, otputovala je Emma Goldman u Europu godine 1895. Nakon ture predavnja u Engleskoj i Škotskoj, otišla je u Beč gdje se u *Allgemeine Krankenhausu* pripremala za babicu i medicinsku sestru te istodobno proučavala društvenu situaciju. Stekla je i priliku da se upozna s najnovijom europskom književnošću: Hauptmannom, Nietzscheom, Ibsenom, Zolom, Thomasom Hardyjem, a i druge je umjetničke pobunjenike čitala s velikim zanosom.

Godine 1896. vratila se u New York preko Züricha i Pariza. Na brizi joj je bilo oslobođenje Alexandera Berkmana. Barbarska osuda na dvadeset i dvije godine zatvora među radikalima je pobudila silnu srdžbu. Znalo se da će Komisija za pomilovanje Pennsylvanije zatražiti savjet Carnegiea i Fricka u vezi sa slučajem Alexandera Berkmana. Zato su im sugerirali da odu do tih pensilvanijskih sultana – ne s mišlju da će ih umilostiviti, nego s molbom da ne pokušaju utjecati na komisiju. Ernest Crosby se ponudio da se susretne s Carnegiem, pod uvjetom da se Alexander Berkman odrekne svojega čina. A to, naravno, nije dolazilo u obzir. Nikad neće pristati na takvo odricanje od vlastite ličnosti i samopoštovanja. Ti su naponi doveli do prijateljskih odnosa između Emme Goldman i kruga oko Ernesta Crosbyja, Boltona Halla i Leonarda Abbotta. Godine 1897. krenula je na svoju prvu veliku predavačku turneju, sve do Californije. Ta ju je turneja proslavila kao zastupnicu potlačениh, a njezina je elokvencija odjekivala od obale do obale. U Californiji se Emma Goldman sprijateljila s članovima obitelji Isaak i doista cijeniла njihov trud za zajednički cilj. Uz strašne su prepreke Isaakovi uspjeli tiskati list *Firebrand* (Ugarak) a, nakon što ga je zabranilo Ministarstvo za veze, tiskali su *Free Society* (Slobodno društvo).

središte gdje su se okupljali anarhisti, literati i boemi. Između ostalih upoznala je u to doba i mnoge američke anarhiste te sklopila prijateljstvo s Voltairine de Cleyre, Wm. C. Owenom, s gospođicom Van Etton i s Dyerom D. Lumom, bivšim urednikom časopisa *Alarm* i izvršiteljem posljednje želje čikaških mučenika. U Johnu Swintonu, starom plemenitom borcu za slobodu, našla je jednog od najvjernijih prijatelja. Druga su intelektualna središta bila: časopis *Solidarity* (Solidarnost) koji je tiskao John Edelman; časopis *Liberty* (Sloboda) koji je tiskao individualni anarhist Benjamin R. Tucker; časopis *Rebel* (Pobunjenik) Harryja Kellyja; *Der Sturm* (Olujna ptica), njemačka anarhistička publikacija koju je izdavao Claus Timmermann; *Der Arme Teufel* (Ruka đavla) čiji je predsjedajući duh bio jedinstveni Robert Reitzel. Preko Arthura Brisbanea, tada glavnog namjesnika Williama Randolpha Hearsta, upoznala se sa Fourierovim spisima. Brisbane tada još nije bio posve potonuo u političku korupciju. Poslao je Emmi Goldman srdačno pismo na Blackwell's Island, zajedno s fotografijom svojega oca, zanesenoga američkog Fourierova učenika.

Emma Goldman je, nakon što su je pustili iz zatovra, postala važan čimbenik u javnom životu New Yorka. Cijenili su je u radikalnim redovima zbog njezine predanosti, njezina idealizma i njezine iskrenosti. Razni su ljudi htjeli s njome prijateljevati, a neki su je pokušali nagovoriti da im pomogne u nekim njihovim osobnim sporrednim pitanjima. Tako se svećenik Parkhurst, tijekom Lexowske istrage, silno trudio nagovoriti je da se pridruži Odboru za sigurnost građana kako bi se borili s Tammany Hallom. Maria Louise, pokretački duh društvenoga centra, bila je Parkhurstov posrednik. Jedva da treba spomenuti kakav su odgovor primili od Emme Goldman. Maria Louise je na kraju postala mahâtma. Tijekom kampanje za slobodno kovanje srebra, bivši izbornik McLuckie, jedna od najiskrenijih ličnosti štrajka u Homesteadu, posjetio je New York kako bi pridobio mjesne radikale za slobodno kovanje srebra. Pokušao je zainteresirati i Emmu Goldman, ali nije bio u tome uspješniji od Marie Louise.

liko da više nije imala sigurnoga skloništa. Odveć ponosna da nađe spas u promjeni identiteta, odlučila je radije provoditi noći u javnim parkovima, nego izložiti svoje prijatelje opasnosti ili neprilikama zbog svojih posjeta. Čašu je prelilo samoubojstvo koje je pokušao počinuti neki mladi drug koji je dijelio stan s Emmom Goldman, Alexanderom Berkmanom i zajedničkim prijateljem umjetnikom.

Mnogo se toga otada promijenilo. Alexander Berkman je preživio pensilvanijski pakao i ponovno se vratio u redove militantnih anarhista, neslomljena duha, duše prepune zanosa za ideale iz mladosti. Prijatelj umjetnik sada je među poznatim ilustratorima u New Yorku. Kandidat za samoubojstvo napustio je Ameriku kratko nakon toga neuspjela pokušaja, ali je dospio u zatvor i bio osuđen na osam godina teškoga rada jer je prokrijumčario anarhističku literaturu u Njemačku. I on je izdržao strahove zatvorskoga života i vratio se revolucionarnome pokretu i zaslužio glas darovitoga njemačkog pisca.

Da bi izbjegla beskrajno kampiranje po parkovima, Emma Goldman napokon je prisiljena preseliti se u kuću u Trećoj ulici koju nastanjuju isključivo prostitutke. Ondje je, među izopćenima iz našeg dobrog kršćanskoga društva, barem mogla unajmiti sobičak, pronaći mir i raditi na svojem šivaćem stroju. Žene s ulice pokazale su profinjenije osjećaje i iskreniju sućut nego crkvenjaci. Ali ljudska se izdržljivost iscrpila prekomjernim patnjama i neimaštinom. Došlo je do potpunoga tjelesnog sloma i glasovita agitatorica preselila se u "Češku republiku" – veliku zgradu s najamnim stanovima koja je svoje blagozvučno ime dobila po stanarima koji su uglavnom bili češki anarhisti. Ovdje je Emma Goldman naišla na prijatelje spremne da joj pomognu. Justus Schwab, jedan od najizvršnijih predstavnika njemačkoga revolucionarnoga razdoblja, i dr. Solotarov, neumorno su se skrbili za pacijenticu. Tu je upoznala i Edwarda Bradyja, prijateljstvo s kojim je preraslo u prisnu vezu. Brady je bio aktivni sudionik u revolucionarnom pokretu u Austriji i u doba kad je upoznao Emmu Goldman upravo je bio izišao iz austrijskoga zatvora nakon desetogodišnjeg utamničenja.

Liječnici su dijagnosticirali sušicu i savjetovali pacijentici da napusti New York. Preselila se u Rochester, s nadom da će joj obiteljski krug pomoći da vrati zdravlje. Njezini su se roditelji prije nekoliko godina doselili u Ameriku i skrasili se u tome gradu. Među istaknutim židovskim značajkama jest i čvrsta međusobna privrženost članova obitelji, posebice roditelja i djece. Premda njezini konzervativni roditelji nisu mogli gajiti simpatije za idealistička htijenja Emme Goldman i premda nisu odobravali njezin način života, sada su primili svoju bolesnu kćer otvorenih ruku. Odmor i skrb koju je uživala u roditeljskom domu te ohrabrujuća nazočnost voljene sestre Helene, pokazali su se tako blagotvornima da se u kratkom roku dovoljno oporavila da se ponovno vrati svojem energičnom djelovanju.

Nije bilo odmora u životu Emme Goldman. Neprestani napor i trajno stremljenje prema zamišljenom cilju bitne su odrednice njezine naravi. Ionako je već odviše dragocjenoga vremena potrošila. Bio je imperativ vratiti se odmah svojem radu. Zemlja se mučila s krizom, a tisuće su nezaposlenih napućile ulice velikih industrijskih središta. Smrznuti i gladni vukli su se zemljom u potrazi za poslom i kruhom. Anarhisti su razvili revnu propagandu među nezaposlenima i štrajkačima. Održale su se goleme demonstracije štrajkača tekstilaca i nezaposlenih na Union Squareu u New Yorku. Emma Goldman bila je među pozvanim govornicima. Održala je strastven govor, oslikavši vatrenim riječima bijedu najamnoga ropskog života i navela slavnu maksimu kardinala Manninga: "Nužda ne poznaje zakona, a gladan čovjek ima prirodno pravo podijeliti kruh sa svojim susjedom." Zaključila je svoju opomenu riječima: "Tražite posao. Ako vam ne daju posao, tražite kruh. Ako vam ne daju kruh, onda ga uzmite."

Sljedećega je dana otputovala u Philadelphiju gdje je trebala održati govor na javnom skupu. Kapitalistički se tisak opet dignuo na uzbunu. Ako se socijalistima i anarhistima dopusti i dalje agitirati, neminovna je opasnost da će radnici uskoro shvatiti kako su im oduzeti užici i sreća života. Takvu je mogućnost trebalo spriječi-

ti pod svaku cijenu. Šef policije New Yorka, Byrnes, isposlovaio je sudski nalog da uhiti Emmu Goldman. Philadelphijske su je vlasti pritvorile i provela je nekoliko dana u zatvoru Moyamensing, čekajući papire za izručenje koje je Byrnes povjerio detektivu Jacobsu. Taj joj je Jacobs (kojega je Emma Goldman ponovno sreća nekoliko godina poslije u vrlo neugodnim okolnostima) predložio, kad se vraćala kao zatvorenik u New York, da zataji cilj svojega djelovanja. U ime svojega nadređenoga, šefa Byrnese, ponudio joj je unosnu nagradu. Kako su ljudi ponekad glupi! Kako je jadro bilo njihovo psihološko opažanje kad su zamislili mogućnost da bi mlada ruska idealistkinja mogla izdati, ona koja je svojevrijedno žrtvovala svoja osobna razmišljanja da bi pomogla oslobođenju radnika.

U listopadu godine 1893. sudili su Emmi Goldman na kaznenom sudu u New Yorku po optužbom da je pozivala na pobunu. "Pametna" je porota zanemarila svjedočanstvo dvanaestero svjedoka obrane u ime iskaza jednog jedinog čovjeka – detektiva Jacobsa. Proglasili su je krivom i osudili na godinu dana kazne na Blackwell's Islandu. Od osnutka Republike ona je bila prva žena – osim gđe. Surratt – politička zatvorenica. Ugledno je društvo već odavno utisnulo na nju *Grimizno slovo*.

Emma Goldman provodila je svoju kaznu radeći kao bolničarka u zatvorskoj bolnici. Tu je našla mogućnost da baci koju zraku ljubavnosti u mračne živote nesretnika čije sestre s ulice nisu prije dvije godine s prezirom odbile da s njom podijele istu kuću. Istodobno je u zatvoru dobila priliku da uči engleski jezik i književnost i da se bolje upozna s velikim američkim piscima. U Bretu Harteu, Marku Twainu, Waltu Whitmanu, Thoreauu i Emersonu otkrila je veliko blago.

S Blackwell's Islanda otišla je u kolovozu 1894. kao žena stara dvadeset i pet godina, razvijena i zrela te intelektualno preobražena. Vratila se u arenu, bogatija iskustvom, pročišćena patnjom. Nije se više osjećala napuštenom i samom. Mnoge su je ruke ispruženo dočekale. U to je doba bilo nekoliko intelektualnih oaza u New Yorku. Salon Justusa Schwaba u Prvoj ulici na broju pedeset bio je